

Agnieszka Biernacka
Uniwersytet Warszawski
a.biernacka@uw.edu.pl

Tłumaczenie symultaniczne mowy noblowskiej w dydaktyce przekładu konferencyjnego

1. Tłumaczenie symultaniczne z tekstem – przegląd literatury

Tłumaczenie symultaniczne z tekstem to tłumaczenie hybrydowe łączące tłumaczenie ustne symultaniczne z tłumaczeniem *a vista* [Gile 1995: 184; Shermet 2012: 125] i stanowiące ważny element w pracy tłumacza konferencyjnego [Seeber i Delgado 2020: 148], przy czym tekst pisany może zostać udostępniony tłumaczowi z większym lub mniejszym wyprzedzeniem [Setton 2015: 385]. Podobnie jak w tłumaczeniu symultanicznym bez tekstu, od tłumacza oczekuje się maksymalnej formalnej zgodności z tekstem źródłowym; zastosowania odpowiedniego języka, stylu i terminów; oraz świadomej segmentacji zdań złożonych [Setton i Dawrant 2016a: 298-299].

Tłumaczenie symultaniczne z tekstem ma z perspektywy tłumacza zalety i wady. Wśród zalet wyróżnia się: komplementarność danych wejściowych poprzez dostępność tekstu mówionego i tekstu pisanego oraz odciążenie pamięci krótkotrwałej tłumacza dzięki możliwości korzystania z tekstu pisanego [Gile 1995: 184], co w szczególności ułatwia oddanie

w tłumaczeniu takich elementów jak nazwy własne i liczby [Lamberger-Felber 2001, 2003]. Z kolei wady obejmują: szybkość czytania tekstu przez mówcę, brak elementów prozodycznych w danych wejściowych [Setton 2015: 385], dużą gęstość informacyjną danych wejściowych (nazwy własne, liczby, skróty, specjalistyczne słownictwo), składnię charakterystyczną dla tekstów pisanych (zdania złożone) [Seeber i Delgado 2020: 147], możliwość wystąpienia interferencji językowej, potencjalnie większy stopień koncentrowania się tłumacza na tekście pisanym niż mówionym, co uprawdopodobnia duży dekalaż, a dodatkowo, gdy tłumaczenie odbywa się w czasie rzeczywistym, może powodować rozminięcie się z tekstem mówionym w przypadku dygresji mówcy, jego odejścia od tekstu [Gile 1995: 185] polegającego na parafrazowaniu, omijaniu lub dodawaniu informacji w stosunku do tekstu pisanego [Setton i Dawrant 2016a: 299]. Ostatnia z wymienionych charakterystyk i jej konsekwencje powodują pewien rozdźwięk w odniesieniu do dydaktyki przekładu konferencyjnego; z jednej strony zaleca się, aby w trakcie tłumaczenia studenci skupiali się na tekście mówionym, „oral input has priority” [Setton 2015: 385], z drugiej zaś mówi się o potrzebie zrównoważenia danych wejściowych „[p]roper regulation of attention is required so as to take advantage of both” [Gile 1995: 206; Możdżonek 2006: 58].

W dydaktyce przekładu konferencyjnego ważnym elementem jest zwrócenie uwagi studentów na fakt, że warunkiem wykonania wysokiej jakości tłumaczenia symultanicznego z tekstem jest nie tyle dobór odpowiednich tekstów, ile przygotowanie do takiego tłumaczenia. Díaz Galaz et al. dowiodły, że w przypadku tekstów technicznych jakość przekładu ustnego wzrasta dzięki wcześniejszemu udostępnieniu tłumaczom materiałów [2015: 22-23]. Przygotowanie powinno polegać m.in. na zapoznaniu się z przedmiotem i tematyką tłumaczenia oraz zastosowanymi terminami specjalistycznymi [Gile 2002: 8], co w szczególności obejmuje: przeczytanie tekstu; zapisanie uwag na marginesie, np. dotyczących konieczności zmiany składni; podkreślenie liczb i nazw własnych; oraz zapisanie znaczenia nieznanymi słów i zwrotów idiomatycznych w języku docelowym w celu uniknięcia interferencji [Setton 2015: 386]. W odniesieniu do tekstów literackich konieczność odpowiedniego przygotowania potwierdza Tryuk, twierdząc, że „wypowiedź improwizowana nigdy nie będzie doskonale spójna z rejestrem literackim” [2007: 103], co można rozumieć w szerokiej perspektywie, przenosząc tę uwagę również na inne rejestry. Wydaje się zatem, że postulowane elementy przygotowania mają

charakter uniwersalny, dotycząc każdego tekstu, bez względu na jego przynależność gatunkową.

2. Cel i metoda badania

Celem badania jest wykazanie potencjału mowy noblowskiej jako materiału dydaktycznego sprzyjającego zarówno rozwijaniu technicznych umiejętności w zakresie tłumaczenia symultanicznego z tekstem, jak i pogłębianiu wiedzy filologicznej i wiedzy ogólnej kandydatów do zawodu. W szczególności postawiono następujące pytania badawcze:

- 1) Czy w przypadku tłumaczenia mowy noblowskiej postulowane przygotowanie tekstu na poziomie językowym [Setton 2015: 386] wystarczy do osiągnięcia wysokiej jakości rozumianej jako zgodność tłumaczenia z intencją autora i sensem tekstu źródłowego, czy też równie istotna jest pogłębiona analiza kontekstu kulturowego obejmującego tło polityczne, geograficzne i społeczne?
- 2) Czy trudności wynikające z konieczności operowania językiem literackim powodują, że tłumacz „ma niewielkie szanse na zachowanie stylistycznego poziomu oryginalnej wypowiedzi będącej wynikiem licznych korekt i udoskonaleń” [Tryuk 2007: 102]?
- 3) Czy realizacja zalecenia ćwiczenia najpierw na tekstach odczytywanych i bez dygresji, „practise at first on texts read without deviations” [Setton i Dawrant 2016a: 300], jest ułatwieniem czy utrudnieniem w tłumaczeniu tekstu literackiego?

Uwzględniając powyższe pytania, analiza objęła dwie płaszczyzny:

- 1) badanie parametrów optymalnej mowy noblowskiej jako tekstu do tłumaczenia symultanicznego z języka hiszpańskiego na język polski,
- 2) badanie podłużne [Biernacka 2018: 32; Dörnyei 2007: 40] polegające na obserwacji studentów na poziomie średniozaawansowanym uzupełnionej o ich autorefleksję.

Płaszczyzny te leżą u podstaw ograniczenia badania do oceny przekładu z perspektywy produktu, „product-oriented research” [Saldanha i O’Brien 2013: 50-108; Pöchhacker 2001: 412], uzasadniającej pominięcie w analizie różnic uwarunkowanych zmiennymi dotyczącymi m.in. trybu tłumaczenia w rzeczywistej kabinie i tłumaczenia zdalnego.

3. Empiryczna analiza potencjału dydaktycznego mowy noblowskiej na zajęciach tłumaczenia symultanicznego z tekstem

Badanie podłużne przeprowadzono w 3 kolejnych latach akademickich 2019-2021 na 3 90-minutowych zajęciach w 3. semestrze specjalizacji ustnej studiów drugiego stopnia w Instytucie Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego. Uczestniczyło w nim 21 studentów (w tym 16 z językiem hiszpańskim B i 5 z językiem hiszpańskim C). Wybór metody był podyktowany dążeniem do obiektywizacji wyników, czemu sprzyjało przeprowadzenie badania na możliwie dużej próbie osiągalnej tylko w przypadku wielokrotnej realizacji tego samego zadania.

Zajęcia, podczas których odbyła się obserwacja, były zapowiedziane w grupie z wyprzedzeniem od 1 do 4 tygodni, w zależności od przypadku, po czym studenci otrzymali od wykładowcy email o treści: „Otrzymują Państwo tekst mowy noblowskiej wygłoszonej przez Gabriela Garcíę Márqueza w grudniu 1982 z okazji otrzymania Literackiej Nagrody Nobla. Proszę zapoznać się z tekstem, w oparciu o który na zajęciach dnia... będziemy ćwiczyć tłumaczenie symultaniczne z tekstem”. Instrukcje przekazane studentom były dość ogólne, np. „zapoznanie się z tekstem” jest w kontekście przygotowania do tłumaczenia pojęciem pojemnym. U podstaw lakonicznego polecenia leżało założenie, że oprócz wiedzy teoretycznej o przekładzie studenci posiadają umiejętności wyniesione ze zrealizowanych w momencie wprowadzenia tłumaczenia symultanicznego z tekstem około 100 godzin zajęć tłumaczenia symultanicznego i około 160 godzin tłumaczenia konsekwentnego.

3.1. Badanie parametrów materiału dydaktycznego, czyli dlaczego mowa noblowska i dlaczego Márquez?

Założenia dotyczące potencjału mowy noblowskiej jako materiału dydaktycznego rozpoczynającego cykl zajęć z tłumaczenia symultanicznego z tekstem były intuicyjne, mieściły się jednak w ramach koncepcji autorskich zajęć warsztatowych i w ramach „eksperymentowania (i osobistego stylu)”, „experimentation (and personal style)” [Setton i Dawrant 2016b: 266-276]. W fazie doboru tekstu literackiego uznano, że najważniejszą zaletą mowy noblowskiej jest naturalny brak dygresji (przemówienie oficjalne, historyczne, nie „na żywo”) i wynikający stąd brak nieprzewidywalności.

Wybór mowy noblowskiej Gabriela Garcíę Márqueza był podyktowany następującymi kryteriami wyjściowymi:

- 1) ogólna dostępność tekstu przemówienia,
- 2) ogólna dostępność formatu audio przemówienia,
- 3) osobiste wygłoszenie przemówienia przez laureata.

Powyższe intuicyjne założenia zostały poddane weryfikacji dopiero po zebraniu danych z badania podłużnego. Wstępna analiza wszystkich 11 hiszpańskojęzycznych mów noblowskich¹ wykazała, że tylko 4 spełniają powyższe kryteria:

Tabela 1. Parametry mów noblowskich 4 laureatów Literackiej Nagrody Nobla spełniających kryteria wyjściowe doboru materiału dydaktycznego

Lp.	Imię i nazwisko laureata	Kraj	Rok otrzymania Literackiej Nagrody Nobla	Tytuł mowy noblowskiej	Liczba wyrazów	Czas trwania nagrania	Średnie tempo czytania (liczba wyrazów/min)
1.	Pablo Neruda	Chile	1971	<i>Hacia la ciudad espléndida</i> ²	3685	30:16 (≈30)	122,83 (≈123)
2.	Gabriel García Márquez	Kolumbia	1982	<i>La soledad de América Latina</i> ³	1918	17:43 (≈18)	106,55 (≈107)
3.	Octavio Paz	Meksyk	1990	<i>La búsqueda del presente</i> ⁴	5537	47:40 (≈48)	115,35 (≈115)
4.	Mario Vargas Llosa	Peru/Hiszpania	2010	<i>Elogio a la lectura</i> ⁵	7034	51:56 (≈52)	135,27 (≈135)

Mowa Márqueza ma w porównaniu z pozostałymi powyższymi następujące zalety materiału dydaktycznego:

¹ Pozostali hiszpańskojęzyczni laureaci Literackiej Nagrody Nobla to: José Echegaray (Hiszpania, 1904), Jacinto Benavente (Hiszpania, 1922), Gabriela Mistral (Chile, 1945), Juan Ramón Jiménez (Hiszpania, 1956), Miguel Ángel Asturias (Gwatemala, 1967), Vicente Aleixandre (Hiszpania, 1977), Camilo José Cela (Hiszpania, 1989).

² <<https://www.youtube.com/watch?v=EvMMLV11Ep8>>, dostęp 12 grudnia 2020.

³ <<https://hrc.contentdm.oclc.org/digital/collection/p15878coll73/id/32138/>>, dostęp 12 grudnia 2020.

⁴ <<https://www.youtube.com/watch?v=ck9r63LlvGg>>, dostęp 12 grudnia 2020.

⁵ <<https://www.youtube.com/watch?v=HiiwGvOE4kM>>, dostęp 12 grudnia 2020.

- 1) długość: około 18 minut, pozwalająca na przetłumaczenie w trakcie zajęć całości tekstu podzielonego na 2 około 9-minutowe fragmenty oraz omówienie trudności i wyzwań tłumaczenia symultanicznego z tekstem, *feedback* i autorefleksję studentów,
- 2) średnie tempo czytania: około 107 wyrazów na minutę, co oznacza tempo najwolniejsze z 4 branych pod uwagę mów noblowskich.

Odnosząc do aspektu kulturowego, pod względem merytorycznym mowa noblowska musi spełniać wymogi zawarte w §9 Statutu Fundacji Noblowskiej [„*Statutes of the Nobel Foundation*”], tj. powinna być na temat istotny dla twórczości laureata. Wymiar kulturowy mowy noblowskiej Márqueza jest uwypuklony mistrzostwem w tworzeniu przemówień, co potwierdza „Nota wydawcy” do zbioru przemówień pisarza:

otrzymał literacką Nagrodę Nobla i stanął przed koniecznością napisania najważniejszej mowy, jaką dane jest wygłosić pisarzowi. Wyszedł z tej próby zwycięsko, tworząc *Samotność Ameryki Łacińskiej*. Od tego momentu mowa jako gatunek literacki stała się ważnym nurtem twórczości tego podziwianego i nagradzanego autora, którego obecność i słowa przez lata cieszyły się uznaniem na całym świecie [García Márquez 2011: 123-124].

Márquez był nie tylko pisarzem, lecz przede wszystkim dziennikarzem i felietonistą [Saldívar, 2001], co sprawiło, że w jego mowie noblowskiej widoczne są przeplatające się cechy stylu artystycznego i publicystycznego:

- pod względem tematycznym: nawiązania do postaci ze świata polityki i kultury oraz do wydarzeń politycznych, gospodarczych i kulturalnych dotyczących Ameryki Łacińskiej na tle Europy,
- pod względem językowym: stosowanie składniowych i leksykalnych środków stylistycznych dla uzyskania sugestywności w przedstawianiu świata, również w nurcie realizmu magicznego, którego był przedstawicielem.

Przytoczona charakterystyka sprawiła, że dla celów badania przyjęto, iż tekst mowy noblowskiej może, dzięki walorom artystycznym i poznawczym, być atrakcyjnym materiałem dydaktycznym zarówno dla wykładowcy, jak i dla studentów.

3.2. Uwagi z obserwacji

Tłumaczenie zdania rozpoczynającego mowę noblowską Márqueza zapowiada skalę trudności, z jakimi ma zmierzyć się tłumacz: *Antonio*

Pigafetta, un navegante florentino que acompañó a Magallanes en el primer viaje alrededor del mundo, escribió a su paso por nuestra América meridional una crónica rigurosa que sin embargo parece una aventura de la imaginación („Antonio Pigafetta, florencki żeglarz, który towarzyszył Magellanowi w pierwszej podróży dookoła świata, przeprawiając się przez naszą Amerykę Południową, prowadził szczegółową kronikę, która przypomina raczej przygody wzięte z wyobraźni”⁶).

Elementy, który sprawiły trudność w tłumaczeniu przytoczonego zdania, to nazwy własne i epitety. O ile nazwisko *Antonio Pigafetta* nie jest problematyczne i jego oddanie polega na fonetycznym odtworzeniu w tłumaczeniu, o tyle określenie *un navegante florentino* było tłumaczone nie tylko jako ‘florencki żeglarz’, lecz również jako ‘żeglarz florenetyński’ lub ‘florencjański’, a także pozostawiane w wersji oryginalnej jako ‘żeglarz florentino’, jak gdyby tłumacz wyliczał kolejną osobę o imieniu lub nazwisku Florentino. Kolejne nazwisko, *Magallanes*, w tłumaczeniu całego fragmentu przybierało formę: ‘który towarzyszył Magellanowi’, ‘który towarzyszył Magallanes’, ‘który towarzyszył Magajanowi’ oraz ‘który towarzyszył Magejanowi’. Równie problematyczny okazał się fragment *escribió a su paso por nuestra América meridional*, który oddawano nawet jako ‘napisał z kolei o naszej Ameryce’, co oznaczałoby uznanie za synonimiczne zwrotów *a su paso* i *a su vez*, a także niezrozumienie przymiotnika *meridional*. Innym epitetem, który sprawiał trudność, był przymiotnik w zwrocie *crónica rigurosa*, który zamiast np. ‘szczegółowa kronika’, tłumaczono jako ‘rygorystyczna kronika’.

Problemy z oddaniem nazw własnych pojawiły się również w dalszej części tekstu, np. w tłumaczeniu zdania: *Un día como el de hoy, mi maestro William Faulkner dijo en este lugar: ‘Me niego a admitir el fin del hombre’* („W takim samym dniu jak ten dzisiejszy, mój mistrz, William Faulkner, powiedział w tym samym miejscu: *I decline to accept the end of man*. «Nie przyjmuję do wiadomości końca człowieka»”⁷). Nazwisko William Faulkner, choć w większości tłumaczeń rozpoznane, przybierało również brzmienie ‘Fulker’ i ‘Falker’. Odnośnie do cytatu, studenci tłumaczyli go na język polski jako: ‘odmawiam pogodzenia się z przeznaczeniem człowieka’, ‘nie chcę przyznać końca człowieka’, ‘nie chcę przyznać, że nastąpił koniec ludzkości’ czy ‘odmawiam uznania końca człowieka’.

⁶ Tłum. W. Ignas-Madej [2011: 19].

⁷ Tłum. W. Ignas-Madej [2011: 24].

W żadnym tłumaczeniu nie pojawił się ten cytat w oryginalnym brzmieniu myśli, którą Faulkner wypowiedział w mowie noblowskiej z 1950 r.⁸

3.2.1. Składniowe środki stylistyczne

Jednym ze składniowych środków stylistycznych w mowie noblowskiej Márqueza jest pytanie retoryczne, które przybiera postać anafory; w dwóch kolejnych zdaniach występuje zaimek pytający *¿por qué?*, np. *¿Por qué la originalidad que se nos admite sin reservas en la literatura se nos niega con toda clase de suspicacias en nuestras tentativas tan difíciles de cambio social? ¿Por qué pensar que la justicia social que los europeos de avanzada tratan de imponer en sus países no puede ser también un objetivo latinoamericano con métodos distintos en condiciones diferentes?* („Dlaczego odmawia się nam prawa do własnej drogi w próbach przemian społecznych, choć tę oryginalność bez zastrzeżeń przyjmuje się w naszej literaturze? Skąd ta myśl, że sprawiedliwość społeczna, którą w stadium zaawansowanym Europejczycy próbują narzucić w swoich krajach, nie mogłaby się stać także celem Latynosów, choć byłaby wprowadzana innymi metodami w odmiennych okolicznościach?”⁹). Obserwacja wykazała, że anafora nie stanowi problemu w tłumaczeniu, o czym świadczy oddanie jej przez wszystkich uczestników badania za pomocą zaimka pytającego ‘dlaczego’ albo ‘dlaczegoż’.

Innym przykładem jest anafora obejmująca powtórzenie w trzech kolejnych zdaniach tego samego rzeczownika pospolitego jako składowej podmiotu: *el general* + imię i nazwisko, która to anafora jest uzupełniona informacją, w którym państwie Ameryki Łacińskiej rządził wymieniony dyktator: *(e)l general Antonio López de Santana, que fue tres veces dictador de México, [...] (e)l general García Moreno gobernó al Ecuador [...], (e)l general Maximiliano Hernández Martínez, el déspota teósofo de El Salvador* („Generał Antonio López de Santa Anna, po trzykroć dyktator Meksyku [...]. Generał Gabriel García Moreno rządził Ekwadorem [...]. Generał Maximiliano Hernández Marínez, despota teozof z Salwadoru”¹⁰). Anafora ta następnie zostaje zastąpiona podobną konstrukcją w kolejnym zdaniu, w którym podmiotem jest pomnik ku czci generała (imię i nazwisko) i nazwa stolicy kraju, w której pomnik wzniesiono (Tegucigalpa

⁸ <<https://www.americanrhetoric.com/speeches/williamfaulknernobelprizeaddressoriginal.htm>>, dostęp 11 grudnia 2020.

⁹ Tłum. W. Ignas-Madej [2011: 24].

¹⁰ Tłum. W. Ignas-Madej [2011: 20].

zamiast Hondurasu): (*el monumento al general Francisco Morazán, erigido en la plaza mayor de Tegucigalpa* („Pomnik generała Francisca Morazana, ustawiony na rynku Tegucigalpy”)¹¹. Użycie anafory jest celowe; Márquez odczytuje w ten sposób listę dyktatorów w państwach Ameryki Łacińskiej. Zastąpienie anafory w ostatnim zdaniu świadczy o kunszcie pisarskim Marqueza; generał Francisco Morazán jako jedyny z wyliczonych tu generałów jest uważany za bohatera narodowego, ale pomnik, który mu wystawiono, paradoksalnie okazał się pomnikiem ku czci napoleońskiego marszałka Michela Neyca, który z kolei z jednej strony wsławił się bohaterstwem w czasie odwrotu wojsk francuskich z Rosji, z drugiej zaś przyczynił się do klęski Napoleona pod Waterloo. Anafora została zidentyfikowana w tłumaczeniu prawidłowo, natomiast problematyczne okazało się poprawne fonetycznie i fleksyjnie oddanie nazw własnych: imion i nazwisk generałów oraz nazw państw i stolicy. Dodatkowym problemem było przetłumaczenie nazwy konfliktu zbrojnego *Guerra de los Pasteles* między Meksykiem a Francją w 1848 r. jako tzw. wojny ciastkowej, której nazwa, oprócz tej właściwej, w różnych tłumaczeniach brzmiała: ‘wojna pastelowa’, ‘wojna cukierników’, ‘wojna ciasteczkowa’ lub ‘wojna ciastek’.

Márquez zastosował również, oddzielony od siebie 15 zdaniem, refren: *Este es, amigos, el nudo de nuestra soledad. [...] Este es, amigos, el tamaño de nuestra soledad* („To właśnie jest, drodzy przyjaciele, sedno naszej samotności. [...] Oto jest, drodzy przyjaciele, rozmiar naszej samotności”¹²). Ta figura stylistyczna, wzbogacona o apostrofę, w której mówca zwraca się do publiczności jako do swoich przyjaciół, dodaje mowie noblowskiej poetyckiego uroku. Refren został prawidłowo zidentyfikowany tylko przez tych studentów, którzy wcześniej przygotowali pisemne tłumaczenie przemówienia. Jednym z proponowanych rozwiązań było przetłumaczenie tej figury jako: ‘otóż na tym właśnie polega, przyjaciele, nasza samotność [...], otóż na tym właśnie polega, przyjaciele, wymiar naszej samotności’. Mniej wyszukane tłumaczenia to m.in. dwukrotnie powtórzone zdanie ‘na tym polega nasza samotność’, w którym jednak brakuje apostrofy, a także zmienności jednego z elementów refrenu.

Inną figurą jest wielokrotnie wykorzystywane powtórzenie, którego jednym z przykładów jest fragment: *todavía no es demasiado tarde para*

¹¹ Tłum. W. Ignas-Madej [2011: 20].

¹² Tłum. W. Ignas-Madej [2011: 22, 24].

emprender la creación de la utopía contraria. Una nueva y arrasadora utopía de la vida („ciągle nie jest zbyt późno, by zacząć tworzyć kontrutopię. Nową i świetlaną utopię życia”¹³). Studenci, chcąc zachować to powtórzenie w tłumaczeniu, proponowali np. takie rozwiązanie: ‘nie jest jeszcze za późno na rozpoczęcie budowy utopii odwrotnej. Nowej i triumfującej życiowej utopii’. Wyrażenie *utopía contraria* było również tłumaczone jako ‘utopia przeciwna’ lub ‘inna utopia’, natomiast nigdy jako np. ‘antyutopia’ czy ‘kontrutopia’.

3.2.2. *Leksykalne środki stylistyczne*

Jednym z leksykalnych środków stylistycznych w mowie noblowskiej Gabriela Garcíi Márqueza jest enumeracja (wyliczenie), np. *Poetas y mendigos, músicos y profetas, guerreros y malandrines* („Poeci i żebracy, wojownicy i złoczyńcy”¹⁴). Figura ta została zidentyfikowana i zachowana w tłumaczeniach. Warto podkreślić kreatywność studentów w oddaniu stylu artystycznego, np. ‘poeci i żebracy, muzycy i prorocy, żołnierze i łotrzy’, przy czym rzeczownik ‘żołnierze’ występował zamiennie z rzeczownikiem ‘wojownicy’, a ‘łotrzy’ w częściowej stosowanej formie ‘łotry’ oraz jako ‘szubrawcy’ i ‘złoczyńcy’. Ponadto w tłumaczeniu rzeczownika *profetas* (prorocy) często występowała interferencja powodująca zastosowanie rzeczownika ‘profeci’.

Márquez stosuje również animizację, np. *Una realidad que no es la del papel, sino que vive con nosotros y determina cada instante de nuestras incontables muertes cotidianas, y que sustenta un manantial de creación insaciable* („Rzeczywistość ta nie jest z papieru, lecz żyje z nami, wyznaczając moment każdej z niezliczonych codziennych śmierci i podtrzymując nienasycone źródło twórczości”¹⁵). Identyfikacja tego środka stylistycznego nie sprawiała ogólnie trudności; studenci tłumaczyli tę figurę najczęściej jako ‘rzeczywistość, która nie jest z papieru, lecz żyje z nami i determinuje każdą chwilę naszych codziennych śmierci, i która podtrzymuje nienasycone źródło kreacji’. Zdarzały się jednak przypadki braku tej identyfikacji: ‘rzeczywistość pochodząca nie z książkowych stronic,

¹³ Tłum. W. Ignas-Madej [2011: 25].

¹⁴ Tłum. W. Ignas-Madej [2011: 22]; warto nadmienić, że dosłowne tłumaczenie omawianego fragmentu na język polski brzmiałoby: „Poeci i żebracy, muzycy i prorocy, wojownicy i złoczyńcy”.

¹⁵ Tłum. W. Ignas-Madej [2011: 22].

lecz ta, w której żyjemy, determinująca każdą chwilę naszej obfitującej w śmierć codzienności, i leżąca u źródła nienasyconej twórczości’.

Innym leksykalnym środkiem stylistycznym w mowie noblowskiej Márqueza jest metonimia, np. *Tal vez la Europa venerable sería más comprensiva si tratara de vernos en su propio pasado. Si recordara que Londres necesitó 300 años para construir su primera muralla y otros 300 para tener un obispo, que Roma se debatió en las tinieblas de incertidumbre durante 20 siglos antes de que un rey etrusco la implantara en la historia, y que aún en el siglo XVI los pacíficos suizos de hoy, que nos deleitan con sus quesos mansos y sus relojes impávidos, ensangrentaron a Europa con soldados de fortuna* („Być może czcigodna Europa miałaby dla nas więcej zrozumienia, gdyby spróbowała nas dostrzec w perspektywie swej własnej przeszłości. Gdyby pamiętała, że Londyn potrzebował trzystu lat, aby wznieść swoje pierwsze mury, i następnych trzystu, by doczekać się biskupa, że Rzym tkwił w mrocznej niepewności przez dwadzieścia stuleci, zanim etruski król włączył go w bieg historii, a dziś pokojowo nastawieni Szwajcarzy, dostarczający nam rozkoszy swymi delikatnymi serami i solidnymi zegarkami, jeszcze w XVI wieku szli przez Europę jako najemni żołnierze, siejąc śmierć”¹⁶). O ile pierwsze z tych zdań było najczęściej oddawane również z użyciem metonimii, np. ‘może czcigo na Europa byłaby bardziej wyrozumiała, gdyby spróbowała ujrzeć nas na tle swojej własnej przeszłości’, o tyle w tłumaczeniu drugiego tylko w przypadku odniesienia do Rzymu studenci zauważyli figurę stylistyczną, natomiast w przypadku Londynu fragment ten był oddawany najczęściej bez metonimii: ‘minęło 300 lat, zanim w Londynie wzniesiono pierwsze mury i kolejne 300, zanim ustanowiono w nim pierwszego biskupa’ lub też ‘w Londynie zajęło im 300 lat zbudowanie murów i następne 300 ustanowienie biskupa’. Dodatkowo następowały w tym zdaniu błędy rzeczowe, np. tłumaczenie *suizos* jako ‘Szwedzi’, *a sus relojes impávidos* jako po prostu ‘ich zegary’ zamiast np. ‘ich niezawodne zegarki’, choć ogólnie tłumaczenie było zgodne z tekstem źródłowym i oddawało jego styl, np. ‘bezkonfliktowi dziś Szwajcarzy, którzy raczą nas swymi delikatnymi w smaku serami i niezawodnymi zegarkami’.

Innym leksykalnym środkiem stylistycznym w mowie noblowskiej Márqueza jest peryfraza: *Un presidente prometeico atrincherado en su palacio en llamas murió peleando solo contra todo un ejército, y dos*

¹⁶ Tłum. W. Ignas-Madej [2011: 23].

desastres aéreos sospechosos y nunca esclarecidos segaron la vida de otro de corazón generoso, y la de un militar demócrata que había restaurado la dignidad de su pueblo („Jeden prometejski prezydent zabarykadowany we własnym płonącym pałacu zginął, walcząc sam przeciw wojsku, a dwie podejrzane i nigdy do końca niewyjaśnione katastrofy lotnicze zakończyły życie dwóm kolejnym: jednemu o szlachetnym sercu i drugiemu, wojskowemu demokracie, który przywrócił godność swemu narodowi”¹⁷). ‘Prometejski prezydent’ to Salvador Allende (1908-1973), prezydent Chile (1971-1973), obalony przez wojskowy zamach stanu Augusto Pinocheta 11 września 1973. Z kolei ‘wojskowy demokracja’ to Felipe Carrillo Puerto (1874-1924), meksykański dziennikarz i polityk, który jako gubernator stanu Jukatan w Meksyku działał na rzecz kompromisu między Majami a meksykańskim rządem po powstaniu Majów, tzw. wojnie kast (*Guerra de Castas*). Podczas dyskusji odbywającej się po zakończeniu tłumaczenia studenci nie potrafili zidentyfikować postaci i wydarzeń ukrytych za omawianą figurą stylistyczną. Kolejna peryfrazja występuje w zdaniu: *En este lapso ha habido 5 guerras y 17 golpes de estado, y surgió un dictador luciferino que en el nombre de Dios lleva a cabo el primer etnocidio de América Latina en nuestro tiempo* („Po pięciu wojnach i siedemnastu zamachach stanu objawił się lucyferyczny dyktator, który w imię Boże doprowadził do pierwszego ludobójstwa we współczesnej Ameryce Łacińskiej”¹⁸). *Dictador luciferino* to dosłownie ‘lucyferyczny dyktator’, choć w tłumaczeniach pojawiało się też określenie ‘dyktator z piekła rodem’ czy ‘diabelski dyktator’. Studenci przyznawali, że nie wzięli pod uwagę, iż jest to odniesienie do chilijskiego dyktatora, generała Augusto Pinocheta, który był tym przydomkiem określany w prasie. Dodatkowo bardzo często było pomijane w tłumaczeniu tego zdania wtrącenie *en el nombre de Dios*, co zgodnie z autorefleksją studentów wynikało z gęstości informacyjnej tekstu. Często niezręcznością było tłumaczenie fragmentu *ha habido 5 guerras* za pomocą czasownika ‘odbyło się’ (zamiast np. ‘miało miejsce’) 5 wojen. W kolejnej peryfrazie Márquez odnosi się do samego siebie, mówiąc w 3 osobie liczby pojedynczej *éste colombiano errante y nostálgico no es más que una cifra más señalada por la suerte* („ten zbłąkany i nostalgiczny Kolumbijczyk jest jedynie kolejnym szczęśliwie

¹⁷ Tłum. W. Ignas-Madej [2011: 21].

¹⁸ Tłum. W. Ignas-Madej [2011: 21].

wylosowanym numerem”¹⁹), co jest wyrazem jego niezwykłej pokory, skromności i dystansu, a co nie zostało oddane w tłumaczeniu, np. ‘ten oto nostalgiczny kolumbijski wędrowiec, do którego uśmiechnęło się szczęście, jest tylko kolejnym jego ujściem’.

W zdaniach publicystycznych, w których Márquez kontrastuje sytuację polityczną i społeczną Ameryki Łacińskiej z sytuacją Stanów Zjednoczonych i Europy, występują porównania homeryckie typowe dla stylu artystycznego: *Mientras tanto 20 millones de niños latinoamericanos morían antes de cumplir dos años, que son más de cuantos han nacido en Europa occidental desde 1970. Los desaparecidos por motivos de la represión son casi los 120 mil, que es como si hoy no se supiera dónde están todos los habitantes de la ciudad de Upsala. [...] Si esto fuera en los Estados Unidos, la cifra proporcional sería de un millón 600 mil muertes violentas en cuatro años* („W tym samym czasie dwadzieścia milionów latynoamerykańskich dzieci zmarło przed ukończeniem drugiego roku życia, co znaczy, że zmarło ich więcej, niż urodziło się w Europie od 1970 roku. Za zaginionych z powodów politycznych, *desaparecidos*, uznanych zostało prawie sto dwadzieścia tysięcy – to tak, jakby dziś zniknęli w niewiadomych okolicznościach wszyscy mieszkańcy Uppsali. [...] Gdyby chodziło o Stany Zjednoczone, to proporcjonalnie oznaczałoby to milion sześćset nagłych zgonów w ciągu zaledwie czterech lat”²⁰). Zdania te okazały się szczególnie trudne do tłumaczenia i zostały oddane tylko przez tych studentów, którzy przygotowali pisemne tłumaczenie całego tekstu.

3.2.3. *Autorefleksja studentów*

Autorefleksja studentów dotyczyła trzech kwestii: przygotowania, tłumaczenia i przemyślenia ogólnego podejścia do tłumaczenia symultanicznego z tekstem literackim.

Odnosnie do przygotowania studenci twierdzili, że nie docenili znaczenia tego etapu: czasu, jaki mogli poświęcić, oraz sposobu, w jaki pracowali przed zajęciami. W szczególności, żaden ze studentów nie wykorzystał całego czasu danego na przygotowanie. Spośród 21 studentów poddanych badaniu zaledwie 8 osób najpierw przeczytało całość tekstu, a dopiero w kolejnym czytaniu przystąpiło do jego analizy. Standardowy czas poświęcony na przygotowanie wynosił od 1 do 2 godzin. 7 studentów przyznało, że wykonało tłumaczenie pisemne przemowy, co pozwoliło

¹⁹ Tłum. W. Ignas-Madej [2011: 22].

²⁰ Tłum. W. Ignas-Madej [2011: 21-22].

w zasadzie na odczytanie tekstu w trakcie ćwiczenia. Na tłumaczenie pi-semne studenci poświęcili od 2 do 4 dni, przy czym 1 osoba przekazała wykładowcy tekst do sprawdzenia na 2 dni przed zajęciami (mimo że instrukcje nie obejmowały takiego postępowania). Tylko 3 z tych studentów posłużyło się w trakcie ćwiczenia tekstem wydrukowanym, przy czym 1 osoba miała tłumaczenie w formie tekstu odręcznie nadpisanego nad tekstem źródłowym, natomiast 2 – tłumaczenie w formie oddzielnego dokumentu. Pozostałych 14 studentów wydrukowało tekst i nadpisało znaczenie pojedynczych wyrazów. 5 studentów, po odnalezieniu ekwiwalentów, podjęło próby tłumaczenia *a vista*, ale tylko pierwszych 2-5 akapitów, nigdy całości tekstu. 2 studentów zwróciło uwagę, że nie widzi sensu ćwiczenia tłumaczenia w domu, a następnie wykonywania tego samego ćwiczenia na zajęciach. Zaledwie 12 studentów wysłuchało w fazie przygotowania oryginalnego przemówienia, żeby sprawdzić, czy rozumieją akcent, jakie jest tempo czytania i czy w ogóle Márquez swoją mowę czyta, czy przemawia z pamięci. Tylko 13 studentów zainteresowało się postacią autora jako najważniejszym przedstawicielem realizmu magicznego, przy czym 6 z tych studentów było w stanie wymienić kilka dzieł pisarza, a 2 osoby skojarzyły, że pierwszy akapit mowy noblowskiej Márqueza wpisuje się w nurt realizmu magicznego. Te same 13 osób zainteresowało się niektórymi wydarzeniami i osobami, do których Márquez odnosi się w przemówieniu. Ponadto na etapie przygotowania pozytywnym skutkiem ubocznym ćwiczenia okazało się nauczenie koncentracji: 1 student pomylił teksty i przygotował inne niż wyznaczone przemówienie noblowskie.

W trakcie tłumaczenia studenci byli zaskoczeni faktem, że tempo wypowiedzi jest tak szybkie, że nie ma czasu na zastanowienie się i spontaniczne formułowanie tłumaczenia przy wykorzystaniu pojedynczych zaznaczonych i objaśnionych wcześniej elementów. Ponadto studenci podkreślali, że nie spodziewali się, iż w tłumaczeniu symultanicznym z tekstem potrzebna jest tak duża podzielność uwagi, co było szczególnie zauważalne w przypadku zajęć w trybie zdalnym, gdzie dodatkowym czynnikiem rozpraszającym była interakcja z prowadzącą, wysyłającą na czacie uwagi dotyczące np. słyszalności tłumacza i mówcy. Ci studenci, którzy mieli nadpisane tylko pojedyncze wyrazy, twierdzili, że jedynym rozwiązaniem w przypadku tłumaczenia tekstu odczytywanego jest odrzucenie tekstu, a skupienie się wyłącznie na odbiorze audio i korzystanie z zasobów pamięci krótko- i długotrwałej.

Z wypowiedzi studentów wynikało, że tłumaczenie mowy noblowskiej nauczyło ich, iż każde, nawet krótkie przemówienie wymaga przygotowania, przy czym ‘sprawdzenie pojedynczych słówek nic nie daje’. Innymi słowy, o tekście źródłowym należy myśleć jako o pewnej całości, która ma swoją kompozycję, cel i kontekst.

Według większości studentów, mimo niewątpliwiej zalety takiego ćwiczenia polegającej na braku dygresji (niektórzy opisywali to ćwiczenie jako ‘głos z zaświatów’), tempo czytania i styl literacki sprawiają, że tłumaczenie symultaniczne z tekstem jest trudne, ponieważ wymaga dyscypliny związanej z zachowaniem rejestru i dotrzymaniem tempa mówcy.

Na marginesie należy wspomnieć, że studenci pracujący w trybie zdalnym zwracali uwagę na dwie kwestie, które w dwóch wcześniej badanych grupach w ogóle nie były omawiane. Po pierwsze, dzięki temu ćwiczeniu nauczyli się obserwacji otoczenia w związku z tym, że wymagana była nie tylko korelacja odbioru bodźców fonicznych i wizualnych związanych z samą czynnością tłumaczenia symultanicznego z tekstem, lecz również ‘włączenie drugiego oka’ kontrolującego przepływ informacji między studentem a prowadzącą. Po drugie, zauważyli, że lepiej jest mieć wydruk tłumaczenia niż czytać tłumaczenie z ekranu, który musi być zarezerwowany do odbioru przemówienia i łączności z wykładownicą, a ponadto odbiór tłumaczenia przez wykładownicę może być zakłócony przez dźwięki ‘techniczne’ towarzyszące przewijaniu tekstu.

4. Wnioski

Badanie mowy noblowskiej Gabriela Garcíi Márqueza potwierdziło intuicje o optymalnych, w dydaktyce przekładu konferencyjnego z tekstem, parametrach tego przemówienia. Nie potwierdziła się natomiast hipoteza, że tekst mowy noblowskiej zostanie przez studentów uznany za dzieło literatury, a przez to tekst atrakcyjny ze względu na walory artystyczne i poznawcze; żaden ze studentów nie spojrział na mowę Márqueza jako na gatunek literacki i nie pokusił się o sprawdzenie, czy istnieje opublikowane jej tłumaczenie. Studenci potraktowali tłumaczenie mowy noblowskiej jak tłumaczenie każdego innego przemówienia – zadaniowo, objaśniając na etapie przygotowania nieznaną słowa, nazwy własne i liczby.

Przeprowadzona analiza pozwoliła odpowiedzieć na pytania badawcze:

- 1) W przypadku tłumaczenia mowy noblowskiej stanowiącej odrębny gatunek literacki, oprócz analizy tekstu na poziomie językowym, niezbędna jest pogłębiona analiza kontekstu kulturowego. Przetłumaczenie całego tekstu jest możliwe dzięki wiedzy z zakresu wielu różnych dziedzin, do których odnosi się mówca. Podobnie poprawne oddanie fonetyczne nazw własnych jest możliwe pod warunkiem znajomości okoliczności politycznych i historycznych, o których mowa w tekście.
- 2) Niektóre cechy stylu artystycznego mowy noblowskiej mogą stanowić trudność w tłumaczeniu. O ile składniowe środki stylistyczne (pytanie retoryczne, anafora, refren i powtórzenie) są w większości rozpoznawane i oddawane w tłumaczeniu, o tyle leksykalne środki stylistyczne mogą być problematyczne dla tłumaczy. Enumeracja okazała się najlepiej rozpoznana i przetłumaczoną figurą; w przypadku animizacji, metonimii i peryfrazy poprawność tłumaczenia zależała od wcześniejszego przygotowania; natomiast tłumaczenie porównania homeryckiego, w omawianej mowie noblowskiej wyjątkowo rozbudowanego i gęstego informacyjnie, okazało się możliwe tylko na podstawie wcześniej przetłumaczonego pisemnie tekstu.
- 3) Realizacja zalecenia ćwiczenia najpierw na tekstach odczytywanych i bez dygresji może być ułatwieniem w spełnieniu kryteriów oceny zgodności z oryginałem, poprawności językowej oraz prezentacji pod warunkiem uprzedniego zwrócenia uwagi studentów na konieczność lingwistycznej i kulturowej analizy tekstu wyjściowego, przy czym sam czas przygotowania nie ma znaczenia dla jakości tłumaczenia. Wobec faktu, że studenci nie wykorzystali całego danego im czasu, wcześniejsze udostępnienie miało znaczenie dla samego wykładowcy, zakładającego, że przynajmniej część badanych podejmie trud przygotowania.

Cel dydaktyczny, jakim było zapoznanie studentów z tłumaczeniem symultanicznym z tekstem poprzez pokazanie jego skali trudności i związanej z tym konieczności wszechstronnego przygotowania, został osiągnięty. Wstępnie potwierdziła to autorefleksja studentów o konieczności przededefiniowania pojęcia 'przygotowanie' i poszerzenia perspektywy pracy nad tekstem.

Podsumowując, mowa noblowska jako materiał dydaktyczny ma potencjał ze względu na możliwość rozwijania nie tylko umiejętności technicznych w tłumaczeniu konferencyjnym, lecz także umiejętności pogłębionej analizy językowej i kulturowej tekstu literackiego.

BIBLIOGRAFIA

- Biernacka, A. (2018), „Virtual Classes as an Innovative Tool for Conference Interpreter Training”, *e-mentor*, 5(77): 7-27, <https://doi.org/10.15219/em77.1386>.
- Díaz Galaz, S., Padilla, P., Bajo, M.T. (2015), „The Role of Advance Preparation in Simultaneous Interpreting: A Comparison of Professional Interpreters and Interpreting Students”, *Interpreting*, 17(1): 1-25, <https://doi.org/10.1075/intp.17.1.01dia>.
- Dörnyei, Z. (2007), *Research Methods in Applied Linguistics. Quantitative, Qualitative, and Mixed Methodologies*, Oxford University Press, Oxford.
- García Márquez, G. (2011), *Nie wygłoszę tu mowy* (tłum. Weronika Ignas-Madej), Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA, Warszawa.
- Gile, D. (1995), *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*, J. Benjamins, Amsterdam–Philadelphia, [https://doi.org/10.1075/btl.8\(1st\)](https://doi.org/10.1075/btl.8(1st)).
- Gile, D. (2002), „The Interpreter’s Preparation for Technical Conferences: Methodological Questions in Investigating the Topic”, *Conference Interpretation and Translation*, 4(2): 7-27.
- Jadacka, H. (2006), *Poradnik językowy dla prawników*, Wyd. Naukowe Semper, Warszawa.
- Lamberger-Felber, H. (2001), „Text-oriented Research on Interpreting: Examples from a Case Study”, *Hermes: Journal of Linguistics*, 26: 29-64.
- Lamberger-Felber, H. (2003), „Performance variability among conference interpreters: Examples from a case study”, [w:] Ángela Collados Aís, María Manuela Fernández Sánchez, Daniel Gile, red. *La evaluación de la calidad en interpretación: Investigación*, Comares, Granada: 147-168.
- Możdżonek, A. (2006), „Tłumaczenie symultaniczne, tłumaczenie a vista i tłumaczenie symultaniczne z tekstem”, [w:] Małgorzata Tryuk, red. *Teoria i dydaktyka przekładu konferencyjnego. Z badań Instytutu Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego*, Wyd. TAKT, Warszawa: 49-64.
- Pöchhacker, F. (2001), „Quality Assessment in Conference and Community Interpreting”, *Meta*, 2(46): 410-425, <https://doi.org/10.7202/003847ar>.

- Saldanha, G., O'Brien, S. (2013), *Research Methodologies in Translation Studies*, Routledge, London–New York, <https://doi.org/10.4324/9781315760100>.
- Saldívar, D. (2001), *Gabriel García Márquez. Podróż do źródła*, (tłum. Agnieszka Biernacka), Wyd. Albatros Andrzej Kuryłowicz, Warszawa.
- Seeber, K., Delgado Luchner, C. (2020), „Simulating Simultaneous Interpreting with Text: From Training Model to Training Module”, [w:] María Dolores Rodríguez Melchor, Ildikó Horváth, Kate Ferguson, red. *The Role of Technology in Conference Interpreter Training*, Peter Lang, Oxford–Bern–Berlin–Bruxelles–New York–Wien: 129-151.
- Setton, R. (2015), „Simultaneous with Text”, [w:] Franz Pöchhacker, red. *Routledge Encyclopedia of Interpreting*, Routledge, London–New York: 385-386.
- Setton, R., Dawrant, A. (2016a), *Conference Interpreting. A Complete Course*, J. Benjamins, Amsterdam–Philadelphia, <https://doi.org/10.1075/btl.120>.
- Setton, R., Dawrant, A. (2016b), *Conference Interpreting. A Trainer's Guide*, J. Benjamins, Amsterdam–Philadelphia, <https://doi.org/10.1075/btl.121>.
- Shermet, S. (2012), „Communication, Interpretation and ‘Oral Translation’. Contrastive Analysis of Freelancing vs. Working for a Large Organization”, [online] https://www.un.org/dgacm/sites/www.un.org.dgacm/files/Documents_MOU/report_of_the_second_mou_conference-final.compressed.pdf.
- Tryuk, M. (2006), *Przekład ustny konferencyjny*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.

ABSTRAKT

Tłumaczenie symultaniczne z tekstem będące połączeniem tłumaczenia ustnego z tłumaczeniem *a vista* jest ważnym elementem w pracy tłumacza ustnego, co powoduje, że jest również komponentem dydaktyki tłumaczenia konferencyjnego. Niemniej jednak, ten rodzaj tłumaczenia nie leży w polu zainteresowań wielu badaczy. W niniejszym artykule przedstawiono wyniki badania podłużnego polegającego na kilkuletniej obserwacji podczas zajęć z tłumaczenia symultanicznego mowy noblowskiej z języka hiszpańskiego na język polski. Wnioski wskazują, że u podstaw wysokiej jakości tłumaczenia leży przygotowanie polegające nie tylko na punktowej analizie leksykalnej obejmującej nazwy własne, liczby i nieznane wyrazy, lecz również na analizie składniowej umożliwiającej oddanie zdań złożonych w określonym rejestrze, a także na pogłębionej analizie kulturowej, która sprzyja rozwijaniu zainteresowań i budowaniu wiedzy niezbędnej w pracy tłumacza konferencyjnego.

Słowa kluczowe: tłumaczenie symultaniczne z tekstem, dydaktyka przekładu konferencyjnego, Gabriel García Márquez, mowa noblowska

ABSTRACT

Simultaneous Interpreting of a Nobel Lecture in Conference Interpreter Training

Simultaneous interpreting with text is a hybrid mode combining simultaneous with sight translation. As it constitutes an important element of the interpreter's work, it must then be a component of conference interpreter training. Due to a scarce research in the field so far, the aim of this paper is to discuss an empirical longitudinal study of simultaneous interpreting of a Nobel lecture from Spanish into Polish. The results of the analysis show that during the preparation phase, it is not a selective analysis of such lexical items as proper names, numbers or unknown words, but rather a syntactic analysis, which enables to render compound statements in a specific register, as well as an in-depth cultural analysis, which contributes to acquiring knowledge across different fields necessary in conference interpreting.

Keywords: simultaneous interpreting with text, conference interpreter training, Gabriel García Márquez, Nobel lecture